

Jan Mankes - Bomenrij

Jan Mankes - Glas met appelbloesem

Schemervondst

Bij de grote dubbeltentoonstelling over Jan Mankes – in Museum Belvédère in Oranjewoud en Museum Arnhem – verschijnt een oevrecatalogus met daarin een verrassend essay van kunsthistoricus en *Volkskrant*-journalist Stefan Kuiper. Hij verkende een niet eerder beschreven karakteristiek van Mankes' werk.

DIRK VAN GINKEL

Stefan Kuiper (Leeuwarden, 1979) had wel even bedenktijd nodig voordat hij instemde met het verzoek van Museum Belvédère om een essay te schrijven over Jan Mankes. Hij wist dat er al veel over de bekende en alom geliefde Mankes geschreven was. In de bibliotheek van zijn vader stond zelfs een heel rijtje boeken over de schilder uit De Knipe. Wat zou hij daar nog aan toe kunnen voegen?

„Mankes leefde van 1889 tot 1920. Tuberculose en Spaanse griep zorgden ervoor dat hij niet ouder dan 30 werd. En van die 30 jaar is hij zo'n 12 jaar als kunstenaar actief geweest. In meerdere opzichten is zijn oeuvre dus noodgedwongen beperkt: qua omvang en stilistische ontwikkeling, maar ook qua thematiek. Hij schildert vooral dieren, zijn directe omgeving, zichzelf en een enkele keer de

mensen om hem heen. Heel overzichtelijk allemaal, dus mijn dilemma was: wat kan ik nog bijdragen aan de Mankeskunde?”

Kuiper, die toevallig werkte aan een groot project over de nacht in de 17de-eeuwse schilderkunst, zag al bladerend in de boeken op eens dat het oeuvre van Mankes wel heel veel schemer- en avondstukken bevatte. En dat een aantal van de dieren die Mankes portretteerde juist dieren zijn die pas in de schemer actief worden. Dat avondlijke karakter was, zo realiseerde hij zich, een facet van het werk dat nog niet eerder belicht was.

„Wetenschappers en journalisten gaan in hun analyses vaak uit van wat een kunstenaar zelf over zijn werk gezegd heeft. Maar Mankes heeft in zijn brieven dat schemeraspect nooit aangeroerd. Zijn vrienden zagen zo ook wel dat het avondstukken zijn, zal hij gedacht hebben. Dus dan kijk je als onderzoeker makkelijk voorbij aan zo'n karakteristiek. Een van de moeilijkste dingen in de kunstkritiek is gewoon onbevangen kijken naar wat er direct voor je neus hangt. En dat is precies wat ik heb gedaan.”

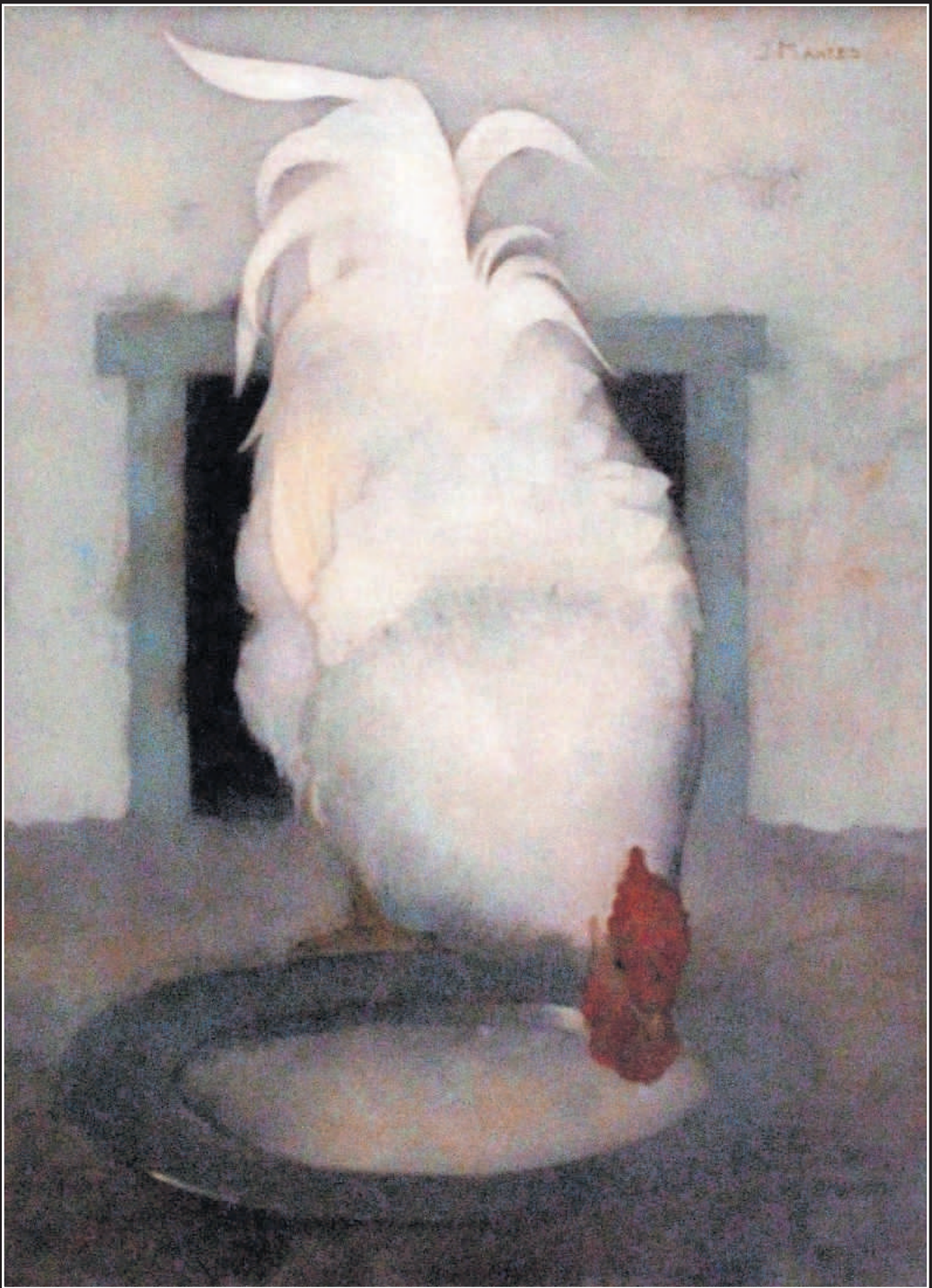
AVONDLIJK KARAKTER

„Ik ben vanuit een soort nulpunt begonnen met kijken. Dan hou ik een interviewtje met mezelf en vraag me af wat is dit, wat zie ik, wat heeft de kunstenaar zo in dit onderwerp geboid dat hij er dagen, weken of maanden aan heeft willen werken? Dat noem ik participerende verbeelding: teruggaan naar het moment waarop de kunstenaar het werk nog niet gemaakt heeft en dan mee proberen te lopen in zijn maakproces. Zo kwam ik tot mijn ontdekking.”

Voordat hij zijn schemervondst op schrift zou stellen, bracht Kuiper eerst nog een bezoek aan de Arnhemse restaurator Han Boers-

Kunsthistoricus en Volkskrant-journalist Stefan Kuiper.

Jan Mankes - Wynandottehaan met tinnen schotel

ma die zo'n dertig werken van Mankes onder handen heeft gehad.

„Het zou me toch niet gebeuren dat het avondlijke karakter van zoveel werken het gevolg zou blijken te zijn van het honderd jaar nadonkeren van het vernis. Maar Boersma vertelde me juist dat onder de vernislaag de donkere kleuren donkerder bleken te zijn en de lichtere aanmerkelijk lichter. Dus Mankes had het allemaal echt zo bedoeld, hij had om zo te zeggen een schemerige intentie.”

VERHULLEND DUISTER

Al kijkend naar het oeuvre ontdekte Kuiper nog een eigenaardigheid. „Mankes hecht aan een heel duidelijke ordening der dingen. Alles heeft in zijn stillevens keurig een eigen plekje, objecten staan netjes naast elkaar en verdringen elkaar nergens. Er is ook weinig diepte. Dat bracht me op het idee dat hij misschien wel veel te moete heeft gehad met de onderlinge verhouding van objecten in de ruimte. Vrijwel alles schildert hij recht van voren, van achteren of van opzij, maar het is zelden iets er tussenin. Ik denk dat hij dat van zichzelf ook wel wist en dat hij dat onvermogen een beetje wegmoffelt. En ik vermoed dat het schemerachtige in zijn werk ook daartoe dient.”

„Ik denk niet dat hij bewust bezig is geweest met het letterlijk verdonkeren van dat onvermogen, maar wel dat zijn voorkeur voor de altijd wat weemoedige schemering hem goed uitkwam. Dus wat ik als het eigene van Mankes benoem, komt wellicht deels voort uit een gebrek. Maar wel een schitterend gebrek, want kijk maar naar wat het allemaal voor prachtigs heeft opgeleverd. Hij kon er goed mee overweg. En in de kunst gaat het niet om perfectie, het zijn vaak juist de onvolkomenheden die ontroeren.”

Een heel wonderlijk gegeven in relatie tot Mankes is dat we zijn werk beschouwen als was het van een ervaren kunstenaar op leeftijd, terwijl hij zijn leerjaren eigenlijk nauwelijks te boven was.

„Ja, heel frappant is dat. Wat hij op zijn 27ste gemaakt heeft, beschouwen we als een late Mankes. Maar als hij 80 was geworden, hadden we zo'n schilderij als een jeugdwerk gezien. Heel veel kunstenaars waren op die leeftijd nog niet eens op stoom. Van Gogh was toen net begonnen. Dat zet de dingen wel in perspectief en maakt de bewondering voor het fijnzinnige werk van Mankes alleen maar groter. Soms denk ik: stel je voor dat deze grote kleine meester wel 80 jaar oud was geworden...”

Dubbeltentoonstelling Jan Mankes, uiting geven aan geestelijk leven

Te zien in Museum Belvédère in Oranjewoud (Heerenveen) en in Museum Arnhem. Museum Belvédère richt zich op het werk uit de periode 1909-1915 toen Mankes in De Knipe woonde. Museum Arnhem toont een overzicht van Mankes' werk en legt relaties met het werk van tijdgenoten. Tot 22 juni.

Voor meer info: museumbelvedere.nl, museumarnhem.nl

“

HET ZIJN VAAK JUIST DE
ONVOLKOMENHEDEN
DIE ONTROEREN